

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Alleen omdat ik een Van Hall ben : Gijs van Hall 1904-1977
Wolthekker, D.

Citation

Wolthekker, D. (2017, June 6). *Alleen omdat ik een Van Hall ben : Gijs van Hall 1904-1977*. Uitgeverij Balans, Amsterdam. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/49505>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/49505>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/49505> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Wolthekker, Dirk

Title: Alleen omdat ik een Van Hall ben : Gijs van Hall 1904-1977

Issue Date: 2017-06-06

Bankier in de politiek

Waarnemers van de Amsterdamse gemeentepolitiek noteerden in het voorjaar van 1967 dat burgemeester Gijs van Hall ‘in februari 1945 een licht gebogen rug kreeg’. Zij weten dat aan het verdriet dat hij de rest van zijn leven zou moeten meetorsen: het fusilleren van zijn broer Walraven. ‘Walravens enthousiasme en vanzelfsprekende dynamiek steunden op de taaie wilskracht van Gijs,’ meenden deze waarnemers: journalisten en redacteuren van *Elseviers Weekblad*.¹

Ofer nu een oorzakelijk verband was tussen de gebogen rug en het verdriet om zijn broer of niet, vader Aat van Hall wist dat voor zijn zoon Gijs de dood van diens broer ‘een smartelijk verlies’ was.² Emma schreef haar neef Paul Funke over ‘het nog niet te begrijpen einde van zooveel werk, plannen en dromen voor de toekomst, waarin altijd die twee broers, die elkaars beste vrienden waren, zij aan zij hadden moeten gaan.’³ Stadschroniqueur van *Het Parool* Henri Knap schreef later dat Gijs ‘vaak met weemoedige liefde’ over zijn broer sprak.⁴

De moord op Walraven was een groot persoonlijk verlies voor Gijs van Hall. ‘De dood van mijn broer en tevens beste vriend had mij een geweldige klap gegeven,’ constateerde hij later in zijn memoires, waarin hij een verklaring gaf voor zijn slechte fysieke en psychische conditie vlak na de oorlog.⁵ Aan de verder lege muur van zijn kantoor hing een foto van Walraven.⁶ De klap zat niet alleen in de dood van zijn broer zelf, maar ook in de wroeging, de vraag die Gijs zichzelf stelde, namelijk of hij de dood van zijn broer had kunnen voorkomen:

misschien hadden we hem los kunnen krijgen, wanneer we als illegaliteit rechtstreeks contact met Seyss-Inquart hadden opgenomen. Dat contact was in die periode al enigszins mogelijk. Maar een politieman uit Zaandam, met wie wij contact hadden zei ons, en dat was achteraf beschouwd terecht: ‘Ze weten niet wie hij is.’ Toen dachten we: als dat zo is kunnen we hem beter als onbekende laten zitten, dan speciaal de aandacht op hem vestigen.⁷

Gijs was niet de enige die last had van een dergelijke *survivors’ guilt*. Dit kwellende schuldgevoel over het feit dat anderen doodgingen en men zelf in leven bleef leidde vaak tot ‘een levenslange zware last’.⁸

Broer Walraven maakte de capitulatie van de Duitse legers – en daarmee de bevrijding van Nederland – dus niet mee. Op 4 mei 1945 was het zover. Groot en mooi nieuws natuurlijk, dat echter in Laren en Blaricum nog niet tot onmiddellijke feestvreugde leidde: de commandant van een ter plekke gelegerde afdeling van de Hermann Göring-divisie zag vooralsnog niets in overgave en wist de spertijd in de dorpen nog twee dagen te rekken. ‘Wij mochten één uur op straat om Zweeds brood te halen. Daarna zou op iedereen worden geschoten.’⁹ Toch brak ook in Laren en Blaricum op 6 mei het echte feest der bevrijding aan, al werd dat de dag erop direct weer gevolgd door een domper.

Op maandag 7 mei was Gijs naar Amsterdam gefietst om te kijken hoe de bevrijding in de hoofdstad werd gevierd. De fietstocht eindigde in een drama: hij was getuige van wat later ‘de schietpartij op de Dam’ zou gaan heten. In een krantencolumn schreef hij over zijn herinnering daaraan:

De Dam staat vol met een juichende mensenmenigte. [...] Kort daarna hoor ik schieten. Ik stond bij het raam [van De Industriële Club, hoek Rokin-Dam] en zag pannen van het dak van de Nieuwe Kerk vliegen. Direct begon de troep Duitse marinesoldaten, die in De Groote Club [hoek Kalverstraat-Dam] ingekwartierd was en die, naar later bleek, stomdronken was, te schieten op de menigte. Een paniek ontstond: de mensen

proberen zich in veiligheid te stellen op de Nieuwendijk, Damrak en Rokin. Sommigen verbergen zich achter een kiosk en lantaarnpalen.¹⁰

Over de juistheid van deze en andere waarnemingen van de schietpartij op 7 mei, bestaat trouwens discussie.¹¹ Opvallend was dat Van Hall de schietpartij aanschouwde vanaf De Industrieel Club. Hier had het Nationaal Steunfonds in de oorlogsjaren kantoor gehouden, op een steenworp afstand van De Nederlandsche Bank op de Oude Turfmarkt, waar de geheime ruil van de schatkistpromessen had plaatsgevonden. Bij de schietpartij vielen negentien doden en 117 gewonden.¹² Het waren de laatste door gevechtshandelingen omgekomen en gewonde oorlogsslachtoffers in Nederland.

Hoe groot de ontbering voor velen ook was geweest en hoeveel verdriet en schade de oorlog ook had aangericht, het leek alsof het vooroorlogse leven direct na de capitulatie weer werd opgepakt. In Laren althans zat de vooroorlogse burgemeester na een week al weer op zijn post, na twee weken werden er al weer dansavonden georganiseerd in hotel Hamdorff, de Gooische tram pakte de dienstregeling weer op, brood en zuivel werden binnen een paar weken al weer aan de deur bezorgd en de tijdens de oorlogsjaren verboden Sint Jansprocessie trok zes weken na de capitulatie al weer door het dorp. 'De processie was weer als vanouds.'¹³

Buiten Laren werd de draad ook weer opgepakt: in Den Haag hielp Wilhelmina een koninklijk kabinet in het zadel dat zonder voorafgaande verkiezingen voorlopig het land bestuurde en de eerste naoorlogse verkiezingen moest voorbereiden. Deze noodregering onder leiding van de vrijzinnig-democraat Willem Schermerhorn en de SDAP'er Willem Drees – later beiden PvdA – streefde naar partijpolitieke vernieuwing en doorbreking van de verzuiling, maar dat lukte in hun korte regeerperiode niet. Het kon ook moeilijk hun missie zijn, want de regering had slechts als belangrijkste opdracht gekregen om het (economisch) herstel van het land in gang te zetten en parlamentsverkiezingen voor te bereiden.

De partijpolitieke vernieuwing kwam slechts mondjesmaat tot stand. De vooroorlogse partijen SDAP, VDB en RKSP verdwenen,

maar kwamen in een iets gewijzigde gedaante terug: een deel van de SDAP en een deel van de VDB ging op in de PvdA, een ander deel van de VDB vormde samen met andere vooroorlogse liberalen uiteindelijk de VVD. De RKSP kwam terug onder de naam KVP. Met de verzuiling bleek het nog lang niet gedaan. En dat terwijl iedereen zo zat te smachten naar vernieuwing, schreef Emma:

Alle meisjes zijn Canadian-crazy. Iedereen, letterlijk iedereen, snakt naar verandering, wil weg, wil op reis, droomt van nieuw werk, van andere plaatschen, andere menschen, weg uit dit kleine, kleine land, dat ons toch zo dierbaar is.¹⁴

Het einde van de oorlog markeerde ook de terugkeer van Gijs en Emma naar Amsterdam. ‘Ook in ons persoonlijk leven is een periode afgesloten. Wij gaan in Amsterdam wonen en beëindigen daarmee tien jaar heerlijk buitenleven. De kinderen moeten naar goede scholen en de vele nieuwe werkzaamheden van Gijs in Amsterdam en Den Haag maken het forensenbestaan onmogelijk.’¹⁵ Zij lieten Laren achter zich en keerden terug naar Amsterdam, de eerste paar maanden tijdelijk in de Viottastraat, daarna in de Teniersstraat, aan de rand van het Museumplein.

De bevrijding en de terugkeer naar Amsterdam konden echter niet verhouden dat de oorlog nog een lange nasleep zou hebben voor Gijs: het steunfonds moest na de oorlog nog enige jaren zijn bezigheden voortzetten, al was het maar omdat velen die tijdens de oorlogsjaren steun hadden gekregen, deze steun niet van de een op andere dag konden ontberen. ‘Direct na 5 mei 1945 konden wij niet ophouden, omdat er in Nederland een paar honderd duizend mensen iedere week of iedere maand door ons werden betaald.’¹⁶ Er moest bovendien een regeling komen voor de afwikkeling van de miljoenenleningen en de vervalste schatkistpromessen. ‘In ons optimisme dachten wij dat wij dat wel in zes maanden zouden kunnen regelen. Het heeft in werkelijkheid vijf à zes jaar genomen.’¹⁷ Omdat de hele financiering van het verzet uiteindelijk ook een regeringszaak was geworden – de Nederlandse regering in ballingschap had zich krachtens machtigingen garant gesteld voor de verplichtingen die het steunfonds in de oorlog was aangegaan¹⁸ – bemoeide ook

de Parlementaire enquêtecommissie regeringsbeleid 1940-1945 zich met de zaak. Tijdens het verhoor verklaarde Gijs van Hall dat er aan financiële steun en financiering van verzetsactiviteiten een astronomisch bedrag was uitgegeven.¹⁹ ‘Het komt er op neer dat wij in totaal 160 miljoen [gulden] hebben uitgegeven.’ Gerekend naar koopkracht in 2015 een bedrag van 905 miljoen euro.²⁰

De eerste naoorlogse jaren zijn wel getypeerd als ‘jaren van tucht en ascese’ en daarmee wordt in een keer eigenlijk alles gezegd over de stemming in herrijzend Nederland: hard werken, een sobere levensstijl en een zuinige moraal.²¹ Het waren zware jaren en wie het slagveld overziet dat de Duitsers hadden achtergelaten, kan zich de stemming voorstellen: de economie was ontwricht, bestuurlijke structuren waren verdwenen of functioneerden niet meer naar behoren en de bevolking had grote materiële en immateriële verliezen geleden. Het einde van de malaise leek bovendien nog niet in zicht: het verlies van de koloniën was aanstaande en na de strijd tegen het nazisme lag de strijd tegen de communistische heilstaat in Oost-Europa op de loer. Daar stond de herwonnen vrijheid natuurlijk tegenover, maar die leidde al snel tot de kater van de bedrogen verwachtingen.

In Amsterdam waren de problemen groot. Om te beginnen was de hoofdstad doodziek uit de oorlog gekomen: 25.000 mensen met hongerodeem, 30.000 schurftgevallen en bijna 8000 mensen met difterie. Dan de materiële schade: geen gas, geen elektriciteit, geen trams, geen vuilnisafvoer, een stagnerend rioleringsstelsel, een nauwelijks functionerend politiekorps, geen telefoon of radio, duizenden verwoeste of door houtdiefstal gesloopte woningen, vrijwel geen gemotoriseerd vervoer, geen paardentransport, een ontredderde zeehaven, een geruïneerd Schiphol ‘waarop het onkruid welig woekt’, 20.000 verdwenen bommen – clandestien gerooid en in de kachel verdwenen – en zelfs een nijpend tekort aan doodskisten. En dan het ergste: de duizenden doden, vooral Joden en verzetsstrijders.²²

Het stadsbestuur was tamelijk snel weer ter hand genomen onder leiding van Feike de Boer – partijloos scheepsmagnaat van Friese komaf, luitenant ter zee tweede klasse en directeur van de Stoom-

vaart Maatschappij Nederland. Hij moest vooral puinruimen. De door een College van Vertrouwensmannen²³ tot tijdelijk burgemeester benoemde De Boer ging daags na de capitulatie aan de slag, gesecondeerd door een zes koppig College van Adviseurs: drie van sociaaldemocratische huize, de anderen partijloos of confessioneel.²⁴ De voorlopige gemeenteraad, benoemd en niet gekozen, zag er eender uit als vlak voor de oorlog. ‘Het nieuwe stadsbestuur was jong en energiek, maar sloot voor het overige nauw aan bij het vooroorlogse Amsterdamse politieke patroon.’²⁵

Hoe voortvarend zij te werk gingen, bleek al na een half jaar, toen de eerste balans werd opgemaakt van wat er zoal was volbracht. Het centraal distributiekantoor had het druk gehad, zo bleek: alleen al aan schoenen waren sinds de bevrijding 180.000 paar uitgedeeld. De tram reed weer, de hongeroedeemteams hadden hun taak vervuld, er was 28.000 kuub puin geruimd en 1800 man werkten aan de wederopbouw van Schiphol.²⁶

VERKAVELD VERMOGEN

De slechte jaren waren al in 1929 begonnen, maar men beseftte nog nauwelijks wat na de oorlog duidelijk werd, dat leven in coterieverband en in een sfeer van exclusiviteit hoe langer hoe moeilijker zou worden.²⁷

De historicus en bankier jonkheer Frans van Lennep zag het na de beurskrach van 1929 al aankomen: de exclusieve levensstijl van adel en haute bourgeoisie, met hun soirees en diners, hun buitens in duin en bos, hun reizen naar verre oorden, hun opgetuigde dames en hun heren met goed gevulde aandelenportefeuilles, was niet langer vol te houden. Aandelenkoersen kelderden, kapitalen verdampten en dat zou in de crisis- en oorlogsjaren alleen maar erger worden.

Zoals we zagen, sijpelde bij Emma in de oorlog het besef door dat de levensstijl die zij kende uit haar jeugd en die ze samen met Gijs had voortgezet, na de oorlog misschien niet langer gehandhaafd kon worden. Ook Gijs’ vader Aat had al in de oorlog ingezien dat de exclusieve levensstijl die de familie zich altijd had kunnen veroorloven,

voorbij was: de Nederlandse economie lag in puin en had daarin de elite meegezogen. Het kon ook voordelen opleveren, schreef Aat van Hall aan zijn schoondochter Emma:

Wat zullen we een andere kijk op het leven krijgen. Ik heb het gevoel dat de laatste vijf jaren verloren jaren waren, tenzij ons volk enigszins gelouterd uit deze hel tevoorschijn komt, maar daar heb ik wel een zwaar hoofd in. In één opzicht zal er zeker vooruitgang zijn, namelijk dat wij met heel veel minder tevreden zullen zijn dan voor de oorlog het geval was.²⁸

Konden de Van Halls na de oorlog nog aanspraak maken op een plaats binnen de haute bourgeoisie? Behoorden zij nog tot de bovenlaag van Amsterdam met een gedeelde groepshabitus en kapitaalkracht in financieel-economisch, cultureel en sociaal opzicht?

De intussen op leeftijd zijnde Aat en Nel van Hall-Boissevain hadden de hoofdstad al voor de oorlog verlaten, maar waren er nog steeds graag geziene en bekende figuren, wier naam geregeld in de kranten opdook. Natuurlijk, tussen 1930 en 1945 hadden zij weliswaar aanzienlijke financiële schade geleden, maar nu de Duitsers het land uit waren, hadden hun midden in het werkzame leven staande kinderen – Aat nam intussen niet meer deel aan het arbeidsproces – de mogelijkheid opnieuw geld te verdienen en het verloren kapitaal aan te zuiveren. Wat er van de familiekapitalen restte kwam vanaf 1949 in de vorm van erfenissen beschikbaar voor de volgende generatie, onder wie Gijs en Emma. Zij kregen allereerst de beschikking over de erfenis van Emma's ouders.

Emma's vader, Paulus Nijhoff, stierf in 1949, haar moeder Georgine Nijhoff-Funke drie jaar later. Vader Nijhoff liet zijn vier kinderen – van wie één vooroverleden – ieder een erfenis na met een waarde van een kleine 40.000 gulden. Dat bedrag werd toegekend in de vorm van op waarde geschatte obligaties, aandelen en pandbrieven van diverse binnen- en buitenlandse ondernemingen. Het Larense huis van vader Nijhoff ging, inclusief inboedel ter waarde van bijna 20.000 gulden, naar zijn weduwe.²⁹ Toen zij op haar beurt in 1952 overleed, bleef voor ieder van de vier kinderen een effectenpakket over van bijna 45.000 gulden.³⁰ Het huis dat ze achterliet werd later

verkocht voor 32.000 gulden, voor ieder kind dus 8000 gulden.³¹

Het lijken geen spectaculaire bedragen, maar in het naoorlogse Nederland ging het om behoorlijke sommen geld waarmee veel meer dan de spreekwoordelijke boterham met tevredenheid kon worden gekocht. De aandelenpakketten werden door de erfgenamen overigens grosso modo niet te gelde gemaakt, maar gebruikt om dividenden en uitkeringen mee binnen te halen. Toch ter vergelijking: het bedrag van 40.000 gulden dat Paul Nijhoff ieder van zijn kinderen naliet in de vorm van waardepapieren zou omgerekend naar 2015 een koopkracht hebben van 172.000 euro, het bedrag van 53.000 gulden (waardepapieren en verkoop huis) dat moeder Nijhof in 1952 aan ieder van haar kinderen naliet zou 191.000 euro koopkracht hebben.³² Schatrijk was Emma door het overlijden van haar ouders niet geworden, maar ze had voortaan wel vermogen.

Gijs en Emma konden de Nijhoff-erfenis mede gebruiken om eindelijk hun eerste en enige woonhuis te kopen: een nieuwbouwflat van 125 vierkante meter op de tweede etage van een laagbouwcomplex in het verlengde van de Amsterdamse Beethovenstraat. Koopprijs: 50.000 gulden, plus 5000 gulden voor een bijbehorende garage.³³ In dezelfde periode kochten ze als weekendverblijf een woonboot met een lapje grond en een aanlegsteiger bij Kudelstaart aan de Westeinder Plassen. Ze noemden het landgoedje Awater naar het gedicht van Emma's favoriete literaire neef, de dichter Martinus Nijhoff. Ter plekke waren ze overigens goede burens van het cabaretierechtpaar Wim Kan en Corry Vonk. We zullen zien dat zowel Wim Kan als Gijs van Hall hier in later jaren handig gebruik van zou maken.

In februari 1959 stierf op 88-jarige leeftijd pater familias Aat van Hall. Crises en riskante beleggingen hadden al voor de oorlog geleid tot een aanzienlijke inkrimping van zijn kapitaal. Na 1945 kwam daar nog eens een verhoogde belastingdruk bij door de kosten van de wederopbouw en de invoering van de verzorgingsstaat. In combinatie met zijn lange leven leidde dit ertoe dat Aat van Halls vermogen grotendeels was opgesoupeerd. Kinderen aan wie leningen waren verstrekt werden dan ook aangemaand terug te betalen, want papá moest flinke sommen belasting betalen en had last van 'court d'ar-

gent³⁴ De laatste twintig jaar van zijn leven had Aat bovendien tegen betaling in een verzorgingstehuis in Haarlem gewoond en staatspensioen genoot hij pas de laatste twee jaar van zijn leven, namelijk sinds de invoering van de Algemene Ouderdomswet (AOW) in 1957.³⁵ Naast een lang leven van hun vader werden de erfgenamen Van Hall geconfronteerd met een (toen nog) endemisch probleem ten aanzien van erfenissen in het algemeen: het grote kindertal. Hier kregen ook de erven Van Hall mee te maken. De erfenis moest verdeeld worden door veel kinderen met als gevolg een aanzienlijke verkaveling van het resterende familievermogen.

De erfenis van Aat van Hall moest worden gedeeld door tien kinderen. Twee van hen – onder wie Walraven – waren weliswaar vooroverleden, maar hun nazaten deelden gewoon mee in de erfenis. Daar bleef als gevolg daarvan niet al te veel van over. Bij Aats overlijden was er voor ieder van de tien kinderen (of hun remplaçanten) nog 8700 gulden over. Ieder van de acht nog levende kinderen kreeg dit bedrag, de vijf nazaten van de twee vooroverleden kinderen ontvingen gezamenlijk twee kindsdelen.³⁶ Broer Beppo schreef later aan Gijs nog 20.000 gulden ‘uit de boedel van vader’ nodig te hebben om een huis te kunnen betalen, ‘maar dat overschrijdt vermoedelijk mijn erfdeel’.³⁷ De villa Zonnehof, waar Aat en Nel voor de oorlogsjaren hadden gewoond, behoorde niet tot de erfenis van Gijs, want de villa met bijbehorende grond was eigendom van Nel.³⁸ Deze had de villa in 1955 verkocht aan haar schoonzoon Raymond Dufour.³⁹ Ze had er een bedrag van 25.000 gulden voor geïncasseerd.⁴⁰ Van dit bedrag, (dividenden op) haar aandelenportefeuille en eventuele pensioenvoorzieningen – in elk geval de AOW –, leefde zij tot aan haar dood in januari 1970, toen ook haar erfenis verdeeld moest worden door haar nog zes levende kinderen én de kinderen van haar reeds overleden kinderen.

Hun ouders hadden altijd tot de financieel-economische elite van Amsterdam behoord, maar behoorden Gijs en Emma daar nu ook nog toe? Door haar erfenis had Emma enig vermogen, maar tot de Amsterdamse financiële elite behoorde zij zeker niet, om van Gijs nog maar te zwijgen. Dat wil overigens geenszins zeggen dat zij en Gijs het na de oorlog slecht hadden, integendeel. Maar hun levens-

stijl verdienden zij zelf met goede banen – bankdirecteur en burgemeester – en dito salarissen van Gijs. De rekeningen en kwitanties konden daardoor nog steeds komen van de toonaangevende en prijzige zaken in Amsterdam: voor glas en servies de firma Focke & Meltzer in de Kalverstraat, voor slijterswaren wijnkoperij Kraay & Co aan de Prinsengracht, meubelfabriek en hofleverancier Hillen op het Damrak voor meubels, kleding gemaakt door hofkleermaker Domhoff op de Herengracht, brillen van Schmidt optiek op het Rokin en kledinghuis Philippona Ketelaar aan de Keizersgracht voor dameskleding en couture.⁴¹ Niettemin behoorden zij in financieel opzicht niet tot dezelfde welstandklasse als hun ouders ooit hadden behoord, daarvoor was er te veel vermogen verloren en verkaveld onder de rest van de familie.

DE CONSTRUCTIE VAN EEN HELD

In zijn eerder genoemde elite-indeling onderscheidt de socioloog Max Weber naast financieel-economische elites nog twee andere elites: sociaal-culturele elites die hun positie danken aan geboorte en/of door de samenleving toegekende status en bestuurlijke elites met politieke macht en invloed. Tot de financieel-economische *leading circles* van Amsterdam behoorde Gijs van Hall na de oorlog eigenlijk niet meer, *als* hij daartoe al ooit had behoord, want het waren vooral zijn ouders die daartoe hadden behoord. Maar tot de politiek-bestuurlijke en sociaal-culturele elite?

In sociaal-cultureel opzicht was de positie van Gijs van Hall door de oorlog versterkt vanwege zijn glansrol in het verzet. Daardoor waren zijn status en aanzien zeer gegroeid. Verscheen zijn naam voor de oorlog nooit in de toonaangevende kranten en weekbladen, na de oorlog was dit wel anders, al was het maar omdat zijn verhaal over de vervalsing van de schatkistpromessen door vele journalisten werd opgetekend. Ook zijn verhoor door de enquêtemissie droeg bij aan zijn naamsbekendheid en reputatie. Op basis van zijn verzetsdaden werden hem bovendien een hoge moraal en vooral een groot gevoel voor recht en rechtvaardigheid toegedicht.

Gijs van Hall werd ‘beloond’ voor zijn heldhaftig en onvervaard

optreden in de oorlog, een beloning die men aan zijn gefusilleerde broer niet meer kon geven. Hij kreeg als het ware de rol van dubbelheld, al bagatelliseerde hij achteraf zijn eigen rol in het verzet: hij was slechts administrateur geweest en had gewoon gedaan wat hij moest doen. Nergens in nagelaten documenten is terug te vinden of Gijs zijn eigen verzetsactiviteiten achteraf heel bijzonder vond. Schwegman heeft het in dit verband over ‘verzetsactiviteiten die ontstonden doordat mensen vasthielden aan wat zij zelf “gewoon” vonden’.⁴² Dat anderen zijn verzetsdaden achteraf heel bijzonder en heldhaftig vonden, leek Gijs zelf niet te beroeren. Toch zou die heldenrol zijn verdere leven een rol spelen.

Zijn heldenrol in de oorlog schiep verplichtingen, maar ook de mogelijkheid netwerken te bestendigen of uit te breiden. Naoorlogse toonaangevende organisaties op het gebied van rechtsherstel, oorlogsherinnering en oorlogshedenking deden dan ook een beroep op hem zitting te nemen in allerlei publieke organen die zich met het (rechts)herstel van het naoorlogse Nederland bezighielden: Gijs van Hall was lid van het college van herstel van de Universiteit van Amsterdam⁴³, lid van de zuiveringscommissie die handel en wandel van hoge rijksambtenaren in de oorlog onderzocht, lid van de Groote Advies-Commissie der Illegaliteit, lid van de afdeling beheer van de Raad voor het Rechtsherstel, voorzitter van de Stichting Nationaal Steunfonds die de terugbetaling van de in de oorlog aangegane leningen ten behoeve van het verzet moest afwikkelen, en penningmeester van de Nationale Monumentencommissie voor Oorlogsgedenktekenen, die de oprichting van nationale monumenten, waaronder het Nationaal Monument op de Dam, moest voorbereiden.⁴⁴ Het waren op dat moment stuk voor stuk prestigieuze organisaties, waarvan een (bestuurs)lidmaatschap status, aanzien en connecties verschaft. De functies die Gijs van Hall innam – vicevoorzitter, penningmeester – waren alle van financieel-economische en juridische aard, waarbij het dus zeer goed van pas kwam, zo niet een voorwaarde was, dat hij een juridische opleiding had genoten.

Zijn uitstekende achtergrond als Van Hall-telg, zijn rechtenstudie, zijn grote maatschappelijke aanzien na het mooie verzetswerk, zijn kennis van de financiële en bancaire sector en zijn uitgebreide net-

werk dat na de oorlog alleen maar was gegroeid, maakten het bijna logisch dat Gijs van Hall geleidelijk aan de politieke kringen in werd gezogen en zo ook tot de politiek-bestuurlijke elite van Nederland zou gaan behoren. Politieke belangstelling hadden Gijs en Emma immers al gehad sinds hun terugkeer uit de Verenigde Staten, toen ze bij hen thuis in Amsterdam en Laren bijeenkomsten belegden over de politieke toekomst van Nederland. Gelijktijdig lijkt zijn in de oorlog verkregen heldenstatus zijn latere burgemeesterschap op voorhand al beladen te maken doordat er – juist aan hem – hoge morele en ethische waarden werden toegedicht.

Over de (politieke) toekomst van Nederland was tijdens en na de oorlog uiteraard ook buiten de directe kring van de Van Halls nagedacht. De eerder genoemde Nederlandse Unie had in het eerste oorlogsjaar steeds gepleit voor vernieuwing van het politieke bestel binnen de gewijzigde politiek-staatkundige verhoudingen (lees: de bezetting). Nu de Duitsers het land hadden verlaten, leek ruimte te ontstaan voor echte vernieuwing van de politiek en de daaraan gekoppelde verzuiling van de Nederlandse samenleving. In het gijzelaarskamp Sint-Michiëlsgestel, waar tijdens de oorlogsjaren een groot aantal vooraanstaande Nederlanders uit politiek, economie en maatschappelijke organisaties als *Sonderhäftlinge* waren geïnterneerd, was over de mogelijkheden daarvoor uitgebreid nagedacht door mannen als Willem Banning, Marinus van der Goes van Naters, Max Kohnstamm en vele anderen. Stuk voor stuk mannen die ook in het naoorlogse Nederland het land zouden besturen. Niet voor niets werd het gijzelaarskamp gekwalificeerd als ‘een elite-beraad in oorlogstijd’.⁴⁵

Een deel van de geïnterneerden richtte in de bevrijdingsmaand de Nederlandse Volksbeweging op, die vernieuwing van het politieke bestel in progressieve zin voor ogen had en waarin de bestaande (vooroorlogse) partijen zouden kunnen opgaan. Iedereen met progressieve sympathieën en idealen werd aangemoedigd toe te treden tot deze beweging, die op basis van een nationaal geestelijk reveil de negentiende-eeuwse antithese poogde te doorbreken.

Een succes werd de beweging niet en al helemaal geen massabeweging zoals de Nederlandse Unie was geweest: de beweging telde

‘hooguit 15.000 leden en stroomde na 1946 geruisloos leeg’.⁴⁶ Een deel van de aanhang richtte weliswaar de PvdA op, maar die partij bleek op den duur een gewone voortzetting van de vooroorlogse SDAP, al voegden zich daar ook vrijzinnige en confessionele politici als Liefstinck en Schermerhorn bij. Maar ook de PvdA bleek niet een instantsucces bij de eerste naoorlogse verkiezingen: bij de Tweede Kamerverkiezingen van 17 mei 1946 behaalde de partij slechts 29 zetels, twee minder dan het totaal van de drie vooroorlogse voorlopers van de partij. Opvallend maar wel begrijpelijk was het verkiezingsresultaat van de communistische CPN: tien zetels. Opvallend, omdat Nederland nooit een extreem-linkse traditie had gekend, begrijpelijk omdat veel communisten in het verzet hadden gezeten en op deze manier werden ‘beloond’.⁴⁷

In hetzelfde jaar werden ook de eerste naoorlogse gemeenteraden gekozen, maar ook die leverden voor de PvdA een onbevredigend resultaat op; de partij kreeg in Amsterdam weliswaar bijna een derde van het aantal uitgebrachte stemmen (30,99 procent), maar de communistische CPN deed het net iets beter: (32,02 procent).⁴⁸ Ondanks de teleurstellende verkiezingsresultaten in Kamer en gemeente trad de PvdA toe tot het kabinet en nam ook zitting in het Amsterdamse college van burgemeester en wethouders.

Volgens Emma – die daarbij in de eerste persoon meervoud sprak – lag het tamelijk voor de hand dat zij lid waren geworden van de PvdA, want die partij was ‘gedeeltelijk voortgekomen uit het verzet’, waarbij zij beiden dermate betrokken waren geweest dat de keuze voor de PvdA niet meer dan logisch was geweest, meende zij, terugblikkend op die tijd:

Mijn man en ik hebben de Tweede Wereldoorlog heel intens meegemaakt, wij waren er met hart en ziel bij betrokken. In 1945 was er voor ons maar één weg. Ik pretendeer niet de opperste liefde voor mijn medemens te koesteren, maar wij waren nu eenmaal ontzaglijk geëngageerd. De PvdA heeft een gevoelsklimaat waarin ik mij thuis voel, al is de verwerkelijking natuurlijk nooit wat de idealen beogen. De meesten van onze vrienden zijn vvd-lid of neutraal, wij accepteren dat van elkaar.⁴⁹

Ook Gijs greep terug naar de oorlog ter verklaring van zijn lidmaatschap van de PvdA. ‘In de oorlog hadden we zóveel meegemaakt dat je de behoefte had om een duidelijke keus te maken en je te engageren. Voor mij was het toen de PvdA. Daar heb ik me altijd echt in thuis gevoeld.’⁵⁰ De keuze was bovendien logisch, meende hij. Kwam hij niet uit ‘een liberale familie’? En hadden de liberalen niet altijd ‘tot de meest vooruitstrevende mensen van Nederland’ behoord?⁵¹

De expliciete keuze voor het sociaaldemocratische gedachtegoed werd – ook vóór de oorlog – wel meer gemaakt door leden van goede patriciërsfamilies, waarbij het verantwoordelijkheidsbesef voor de inrichting van de samenleving het argument was. In die opvatting hoorde het als het ware bij afkomst en opleiding als verantwoordelijk en moedig burger iets terug te doen voor de samenleving. Emma van Hall sprak weliswaar van ‘acceptatie’ van hun keuze, maar in de liberale familie Van Hall was de keuze van Gijs en Emma niet vanzelfsprekend. Ook in socialistenkringen werd er soms met een scheef oog gekeken naar partijgenoten van goede en liberale komaf. De patriciër en SDAP-prominent Stuuf Wiardi Beckman bleef door zijn keuze ‘herkenbaar als patriciër, maar bij de socialisten werd hij niet door iedereen als “een van ons” beschouwd’.⁵² Vooroorlogse patriciërs stonden gewoonlijk onder invloed van (internationale) socialistische en revolutionaire denkers als Leon Trotski, Pieter Jelles Troelstra of – in het geval van Wiardi Beckman – Jean Jaurès. ‘Wiardi Beckman had altijd een portret van deze socialistenleider op zijn bureau.’⁵³ Dit was wel heel iets anders dan de pragmatische Gijs van Hall, die op zijn bureau een portret had van zijn eigen held, zijn allesbehalve politieke broer Walraven.

Hoe ‘ontzaglijk geëngageerd’ Gijs en Emma van Hall waren, zou in de decennia die voor hen lagen toch onduidelijk blijven. Enig maatschappelijk engagement was hun niet vreemd, maar hun engagement lag toch vooral in hun wat paternalistische verantwoordelijkheidsgevoel voor de samenleving, een houding die rechtstreeks leek te zijn overgenomen van de regententradities uit de negentiende eeuw en daarvoor. Emma zou mooi en goed vrijwilligerswerk gaan verrichten, Gijs ging besturen en gaf daarmee een voorzet aan de bestuurderscultuur die de PvdA tot in de nieuwe eeuw zou kenmerken. In hun eigen kring bleven ze, als PvdA-leden, buitenbeentjes. Toch

zou hun keus om lid te worden van de PvdA hun geen windeieren leggen, maar dat wisten ze bij aanvang van hun lidmaatschap nog niet.

TUSSEN BANK EN PARLEMENT

Gijs van Halls carrière kwam intussen op stoom: hij had langjarige ervaring opgedaan als directeur van het Amsterdamsch Trustee's Kantoor, had zich in de oorlogsjaren een solide reputatie verworven als 'goede' Nederlander en beschikte over de juiste connecties in de financiële en politieke wereld. Een van die connecties was de eveneens in Leiden gestudeerde jurist Reinier Koole, in de oorlogsjaren directeur van de Incassobank, de bank waarmee zo goed was samengewerkt ten tijde van de vervalsing van de schatkistpromessen. De Incassobank was intussen overgenomen door de Amsterdamse Bank en Koole was er directeur geworden. De Amsterdamse Bank bezat 'vrijwel alle aandelen' van het tamelijk exclusieve bankiershuis Labouchere & Co en voor die divisie zocht Koole een directeur. Hij benaderde Gijs van Hall.⁵⁴

De bank Labouchere had haar wortels in het patriciaatsmilieu dat Gijs zo goed kende: de instelling was ontstaan vanuit het achttiende-eeuwse bankiershuis Ketwich & Voombergh, een exclusieve onderneming waar de fine fleur van de hoofdstad haar geld onderbracht en waarvan de firmanten tot de vermogenden behoorden. Zo behoorde medeoprichter en vennoot Dirk Jan Voombergh begin negentiende eeuw tot de honderd hoogstaangeslagenen van Amsterdam, met een inkomen van 50.000 gulden. Rond 1880 trad een nieuwe generatie bankiers aan in het bankiershuis, dat een nieuwe directie kreeg: Ernest Samuel Labouchere, kleinzoon van Albert Voombergh en commissionair in effecten, zijn neef Adriaan Deodatus de Marez Oyens en diens zoon Gerard Hendrik de Marez Oyens zetten (een deel van) de bank voort onder de naam Labouchere, Oyens & Co.⁵⁵

Labouchere, Oyens & Co. was voornamelijk een effectenhuis dat zich voor de Eerste Wereldoorlog in financieel-economische kringen een goede reputatie had verworven, onder meer doordat de bank de

oprichting van Philips Gloeilampenfabrieken financieel mogelijk had gemaakt. In 1913 was het bankiershuis – vermoedelijk wegens gebrek aan in Nederland wonende opvolgers binnen de familie Labouchere – overgenomen door de Rotterdamsche Bankvereniging (Robaver) en het kwam zodoende uiteindelijk terecht bij de Amro-bank, later ABN-AMRO.

Ondertussen hadden twee Labouchere-telgen in Parijs een nieuw bankiershuis met de naam Labouchere opgericht: de bank Labouchere et Cie. De bank kreeg een filiaal in Amsterdam, maar het Amsterdamse filiaal zou uiteindelijk de hoofdvestiging worden nadat de moedervestiging in Parijs wegens de slechte economische situatie en een steeds verder dalende Franse franc na de Eerste Wereldoorlog was opgeheven. Het Amsterdamse kantoor had zich onder de naam Labouchere & Co vooralsnog een goede reputatie weten te verwerven als beleggersbank.

In zijn memoires herinnert Gijs van Hall zich dat Labouchere & Co – die Amerikaanse, Britse en Nederlandse banken als aandeelhouders had – in de jaren twintig en dertig ‘bijzonder actief’ was op de financiële markten in binnen- en buitenland. ‘Door de crisis waren veel bedrijven in financiële problemen gekomen. Labouchere slaagde er in maatschappijen die op de rand van de ondergang stonden met financiële hulp in leven te houden.’⁵⁶ Het ging daarbij om bedrijven als scheepvaartmaatschappij Müller & Co, touw- en kabelbedrijf Verenigde Touwfabrieken en scheepswerf Wilton Feijenoord. Opvallend: het waren bedrijven waar Gijs van Hall later als bankdirecteur en burgemeester commissariaten zou bekleden, al gaf hij zijn commissariaat bij Wilton Feijenoord op toen hij burgemeester van Amsterdam werd, ‘omdat ik het vreemd vond commissaris te blijven van een Rotterdamse werf die in Amsterdam twee grote concurrenten had’.⁵⁷

Gijs van Hall nam het aanbod niet direct aan om directeur van Labouchere & Co te worden. De vooroorlogse aandeelhouders van de bank hadden hun aandelen grotendeels verkocht en de bank was voor 90 procent in handen van de Amsterdamsche Bank gekomen. ‘Dat vond ik wel een bezwaar, ik wilde geen loopjongen worden van de Amsterdamsche Bank.’ Hij nam de baan uiteindelijk toch aan, na-

dat hij had vernomen dat het toezicht op de bank goed geregeld was.⁵⁸ Het was oktober 1948 toen Gijs van Hall aan de slag ging als directeur van de bank Labouchere & Co, gevestigd aan de Tesselschadestraat, op een paar deuren afstand van het hoofdkantoor van de PvdA. Zijn greep op het Amsterdamsch Trustee's Kantoor ging overigens niet verloren: hij bleef commissaris.

De 44-jarige Van Hall leek op de juiste plek te zijn beland in de bankwereld en bij Labouchere in het bijzonder. Deze (beleggers)-bank was vergelijkbaar met de New Yorkse firma Kean Taylor, waar Gijs eind jaren twintig zijn carrière in de financiële wereld was begonnen: klein, maar fijn. Aan medebankier René van de Rivière, die hij per brief probeerde over te halen als beleggingsexpert bij Labouchere in dienst te treden, omschreef hij de bank als volgt:

Ons kapitaal is 2.500.000 gulden, waarvan zestig procent in onze New Yorkse dochter zit. Maar onze aandeelhouders zijn dusdanig kapitaalkrchtig dat wij steeds over ieder bedrag beschikken kunnen hetwelk wij redelijkerwijze nodig mochten hebben. [...] Wij hebben een veel uitgebreidere researchstaf dan anderen en daardoor zijn wij adviseur van 'grote' klanten in plaats van vele kleintjes. Daarnaast hebben wij zeer uitgebreide buitenlandse relaties die maken dat wij op arbitragegebied⁵⁹ een grote rol spelen. Labouchere is steeds een specialist geweest in het opzetten van ondernemingen en financiering van bestaande vennootschappen, waar het zich ook een reputatie verworven heeft. [...] Het is niet een groote machine als een bank. Je kunt alles overzien en je zoo noodig een tijd lang geheel aan een bepaalde zaak geven, terwijl het niet de *drawback* heeft van een firma waar de dood van een firmant direct kapitaalsonttrekking tot gevolg kan hebben of de infusie van zoontjes of neven die niet deugen.⁶⁰

Wat Gijs van Hall hier feitelijk schreef is dat hij ten aanzien van de prestaties van anderen een tamelijk meritocratisch standpunt innam en niets moest hebben van incompetent 'zoontjes of neven', die op basis van verwantschap een positie wisten te verwerven. Gelijktijdig leek hij zich niet te realiseren dat hij als 'zoontje' van Aat van

Hall zelf wel een mooie start had kunnen krijgen in de financiële sector.

In het bankkantoor aan de Tesselschadestraat voelde hij zich ‘als een vis in het water’, precies zoals hij dat in New York ook had ervaren. Toen sprak hij van een *fascinating game*, het spannende en intrigerende spel van het beleggen in de juiste aandelen op het juiste moment, een spel eigenlijk dat in de genen van de Van Halls zat, maar waarmee zijn vader te veel risico had genomen door niet alleen voor klanten te beleggen, maar ook zelf geld te steken in het Küchenmeister-concern.

Gijs was voorzichtiger, maar niet minder enthousiast, te meer omdat de baan bij Labouchere hem de kans bood geregeld naar zijn geliefde Verenigde Staten te reizen – intussen niet meer per stoomboot, maar per KLM-vliegtuig eerste klas – ‘om ons bijkantoor te bezoeken en de contacten met Amerikaanse bankiers aan te houden’. Hij kon zich eigenlijk überhaupt niet voorstellen dat er kringen waren waarin het bankiersbedrijf in het geheel niet werd gewaardeerd, kringen waarin de sector werd weggezet als kapitalistische en imperialistische uitbuiters. Terugblikkend schreef hij later:

In sommige kringen worden de banken beschouwd als kolossen die steeds maar grotere gebouwen neerzetten en als bloedzuigers die zo spoedig mogelijk genationaliseerd moeten worden. De stimulerende werking, zowel het mogelijk maken dat nieuwe initiatieven worden verwezenlijkt als daarnaast, even belangrijk, het leggen van internationale contacten, wordt dan gemakshalve over het hoofd gezien.⁶¹

Met bovenstaande zinsnede ‘in sommige kringen’ werden bijvoorbeeld bedoeld de kringen rond Drees, waar men van het (internationale) grootkapitaal weinig moest hebben. In CPN-kringen en in het aan de CPN gelieerde dagblad *De Waarheid* werd in de jaren van de Koude Oorlog zelfs een ware lastercampagne gevoerd tegen alles en iedereen die het kapitalistische en imperialistische Amerika steunde. Bankiers waren daarbij wel de ergste soort, meende *De Waarheid*. Toen Gijs van Hall enige jaren later zijn eerste burgemeesterslustrum vierde, schreef de krant in een politiserend en weinig vleidend artikel:

Van 1928 tot 1931 raakte hij in NY doorkneed in het geldvak en werd hem duidelijk dat voortaan het Amerikaanse belang ZIJN belang was. Vanaf 1931 verruilde Mr. van Hall de ene hoge post in de geldwereld voor de andere, totdat hij in 1948 directeur werd van de N.V. Labouchere, een exclusieve bank die zich bij voorkeur bezighoudt met het behartigen van de zaken die Westduitse en Amerikaanse financiers op touw zetten.⁶²

Na vier bankjaren zette de carrière van Gijs van Hall in de zomer van 1952 koers in politieke richting. Als oud-verzetsstrijder, bankier en Van Hall-telg was hij een prominente figuur in de nog jonge PvdA en toen minister van Financiën Piet Liefstinck plotseling het kabinet-Drees II verliet om bewindvoerder te worden bij de Wereldbank, zoemde Van Halls naam dan ook al snel op het Binnenhof rond, overigens tot Van Halls eigen verbazing. ‘Ik kende mijzelf goed genoeg om te weten dat ik daarvoor de capaciteiten miste. Ik zelf wist heel goed dat mijn economische opleiding zeer lapidarisch was geweest en dat [...] mijn specialiteit het effectenbedrijf was, iets wat mij voor een Minister van Financiën niet het belangrijkste leek.’⁶³ Aan een bevriende zakenrelatie schreef hij, verwijzend naar zijn familielid die in de negentiende eeuw minister was geweest: ‘Ik neem aan dat men voor deze functie veel lieden zal kunnen vinden die op dit gebied meer kunnen dan alleen de naam van een vroeger minister dragen.’⁶⁴ Bij nader inzien bleek ook Drees de voorkeur aan een ander te geven: partijgenoot Johan van de Kieft ging naar Financiën.

Enige jaren later betrad Gijs van Hall alsnog de politieke arena: hij werd door het bestuur van de PvdA benaderd met de vraag of hij zitting wilde nemen in de Eerste Kamer. In zijn positie als bankier en als lid van diverse commissies ter herdenking van oorlog en verzet, paste deze benoeming in de tijdgeest van de Eerste Kamer. Die was na de oorlog steeds op zoek naar kandidaten met een zekere ‘geworteldheid’ in de samenleving. De Kamer kende bovendien een cultuur waarbij individuele leden ‘een grote mate van vrijheid’ hadden om standpunten in te nemen.⁶⁵

Een cultuur die de individualistische Van Hall vermoedelijk aansprak, al tekende hij het in zijn herinneringen anders op. ‘Het sprak mij wel aan, want ik dacht veel nieuwe ervaringen te kunnen op-

doen,' schreef hij achteraf over zijn motief in te gaan op het aanbod senator te worden.⁶⁶ Een herkenbaar maar ook tamelijk mager, want weinig inhoudelijk, argument voor iemand die wilde besturen en bovendien de derde Van Hall was die – na zijn grootvader en bet-overgrootvader – in de Eerste Kamer kwam, waardoor de geschiedenis zich kon herhalen.⁶⁷

Achteraf lijkt het alsof de sociaaldemocraten voorvoelden dat Van Hall het wel eens tot burgemeester van Amsterdam zou kunnen schoppen: de PvdA handhaafde tot in de jaren zestig de van oudsher liberale en antirevolutionaire traditie om de burgemeesters van Amsterdam en Rotterdam in haar Eerste Kamerfractie op te nemen: de Rotterdamse burgemeesters Van Walsum en Thomassen waren gelijktijdig met hun burgemeesterschap ook lid van de Eerste Kamerfractie van de PvdA.⁶⁸

Het zou een vrij onopvallend en enigszins saai Eerste Kamerlidmaatschap worden, maar dat lag niet per se aan Van Hall. Het lag ook aan de Senaat als geheel, waar in die dagen weinig te beleven viel. 'In de periode 1945-1971 werden nauwelijks wetsvoorstellen verworpen. Vragenrecht en het recht van interpellatie werden met mate gehanteerd.'⁶⁹ Het was in deze jaren regel dat fractieleiden van de PvdA en KVP 'één à twee keer per jaar' het woord voerden. Zo ook Van Hall, die jaarlijks fractiewoordvoerder zou zijn bij de algemene financiële beschouwingen.⁷⁰

Vader Aat was van trots vervuld en vond het uiteraard 'een eer voor de familie' dat zijn zoon senator werd, al vreesde hij wel dat Gijs 'de bijnaam van "de roode bankier" zou krijgen.'⁷¹ Zoiets gebeurde inderdaad: de Amsterdamsche Bank, die grootaandeelhouder was van Labouchere, vernam al spoedig dat bankier Van Hall zonder vooroverleg de politiek in was gegaan en nog wel bij de in bankkringen verdachte PvdA. Een lidmaatschap van de Eerste Kamer was nog tot daar aan toe, meende de directie, maar senator namens de PvdA was niets minder dan ongewenst politiek vlagvertoon. Van Hall was het daar geenszins mee eens. 'Het lidmaatschap van de Eerste Kamer is toch een eervolle betrekking?' Dat kon de bank moeilijk ontkennen, maar moest dat dan per se namens de PvdA? Men eiste dat hij ontslag nam als directeur van Labouchere, maar Van Hall weigerde. 'Dat

vind ik een dusdanige discriminatie van mijn partij, dat ik dat niet kan accepteren. Dan moeten jullie mij maar door de aandeelhoudersvergadering laten ontslaan. Vrijwillig neem ik om die reden niet mijn ontslag.' Onder druk van de raad van commissarissen van Labouchere bond de directie van de Amsterdamsche Bank uiteindelijk in. 'En daarna heb ik nooit meer iets van de zaak gehoord.'⁷²

Van Halls oudste dochter herinnert zich dat een echte bankcarrière bij een van de grote algemene Nederlandse banken er door zijn lidmaatschap van de PvdA niet meer in zat en dat haar vader dit erg jammer en onterecht vond.⁷³ Toch ligt de zaak vermoedelijk iets genuanceerder: Gijs en Emma van Hall realiseerden zich na de oorlog dat zij mee wilden bouwen aan het nieuwe ontzuilde Nederland, een wens die zij in kleine kring al voor de oorlog hadden gearticuleerd. Als vanzelf ontstond hieruit een politiek engagement en mogelijkheden voor een politieke carrière. Een dergelijke carrière voldeed bovendien aan de verwachtingen van Emma. Gijs van Hall leek zich echter niet gerealiseerd te hebben dat een dergelijk links engagement in die tijd lastig te verenigen was met een loopbaan in de behoudende bankwereld van Labouchere.

Van Halls beëdiging tot senator was voorzien voor 3 juli 1956, maar 'wegens verblijf in het buitenland' moest hij verstek laten gaan.⁷⁴ Bij de volgende vergadering van 31 juli werd hij beëdigd, waarbij hij ten overstaan van de andere senatoren de eed aflegde.⁷⁵ Hij diende zich al snel aan als tegenpool van zijn grootvader, die zich als een opvallend senator manifesteerde en tijdens zijn vierjarig mandaat nooit het woord had gevoerd.⁷⁶ Kleinzoon Gijs was uit een heel ander hout gesneden: hij nam geregeld het woord, al beperkte hij zich steeds tot de hoofdlijnen van regeringsbeleid. 'Ik ben namelijk van mening dat onze positie als Kamer van revisie met zich meebrengt dat het niet zinvol is ons al te zeer in finesses te begeven, hoe deskundig sommigen van ons op bepaalde specialistische punten ook mogen zijn.'⁷⁷

Als woordvoerder financiën zou hij tijdens zijn vijftienjarig mandaat geregeld het woord voeren over zaken die hem na aan het hart lagen: bestuur en financiering van universiteiten, de kapitaalmarkt, belastingen en bestuurlijke decentralisatie. 'In Den Haag worden veel beslissingen genomen die eigenlijk thuishoren in provincies en

gemeenten. Dit betekent een ontzaglijke belasting van het ambtelijk apparaat.⁷⁸ Ook het gebrek aan financiële autonomie van gemeenten was hem een doorn in het oog. ‘De gemeenten zijn geheel afhankelijk van de kapitaalverstrekking door de Bank voor Nederlandsche Gemeenten en kunnen niet zelfstandig op de kapitaalmarkt terecht,’ merkte hij eens op een verwijtende toon op tijdens een debat.⁷⁹

Het waren wellicht niet tot de verbeelding sprekende onderwerpen die senator Van Hall in zijn portefeuille had, maar wel onderwerpen waar zijn kennis, achtergrond en werkervaring van pas kwamen. De grote maatschappelijke en politieke kwesties zouden pas halverwege de jaren zestig op zijn bord komen.

‘EEN KORT INTERBELLUM’⁸⁰

De oorlog en de afloop ervan hadden de geopolitieke situatie diepgaand veranderd: een Koude Oorlog tussen Oost en West, trans-Atlantische militaire samenwerking, Europese economische samenwerking en een verloren koloniaal rijk bezorgden Nederland een hele andere positie in de wereld. Nederland was, zoals Henk Hofland het in zijn zedenschildering over de naoorlogse jaren verwoordde, veranderd ‘van een groot koloniaal land met een provinciale elite, naar een kleine natie die verplicht was internationaal te denken.’⁸¹ Dat was mooi gedacht, maar binnenslands was het zover nog lang niet. Daar leek eerder sprake van zelfgenoegzame naar binnen gericht stilstand.

De historici Hans Righart en Piet de Rooy noemen de jaren vijftig ‘een kort interbellum’, een periode waarin de naweeën van de oorlog nog voelbaar en zichtbaar waren en de storm van het decennium daarna nog niet te bespeuren was. ‘Is het een wonder dat deze periode door de ligging in de tijd het stempel van serene rust en stabiliteit heeft gekregen,’ vragen zij zich af. Zij spreken van ‘een bijna stilstaande samenleving, waarin de gevestigde structuren oppermachtig waren’ en typeren deze jaren in politiek opzicht met de sleutelwoorden ‘verzuiling, regenten en bekokstoven.’⁸² Het zijn mooie metaforen om precies *die* cultuur aan te geven waarin ook het stadsbestuur van

Amsterdam opereerde, overigens niet veel anders dan voor de oorlog. Deed de verzuiling zich nog in het hele land voor, de oligarchische regentencultuur deed zich in versterkte mate voor in Amsterdam, waar immers sinds de Gouden Eeuw rijke kooplieden en bankiersfamilies veelal naar eigen inzicht het stadsbestuur gezamenlijk hadden bekonkeld.

Over het karakter van de jaren vijftig doen overigens ook andere opvattingen de ronde dan die van Righart en De Rooy. Zo zou volgens historicus Doeko Bosscher het beeld van een verzuilde, ‘bekokstovende’ en ‘bijna stilstaande’ samenleving vooral zijn veroorzaakt door de dynamische jaren zestig die erop volgden en die het reële zicht op de jaren vijftig ontnamen. ‘Of men nu afkeer of waardering koesterde voor wat er in het toenmalige heden, de jaren zestig, gaande was, de jaren vijftig staken er hoe dan ook kaaltjes bij af als een periode van betrekkelijke stilstand.’ Voor een goed en objectief oordeel over de jaren vijftig zou het volgens Bosscher beter zijn ‘de jaren zestig domweg buiten beschouwing te laten’, want anders handhaaft zich ‘een soort moeder-dochter beeld’. Zo was de verzuiling weliswaar nog steeds een dominante factor in de organisatie van staat en samenleving, maar gelijktijdig werd er volop over de zuilen heen samengewerkt om de naoorlogse economie weer op poten te zetten. Deze krachttoer werd met tamelijk veel succes volbracht door coalitieregeringen waarvan de *voor* de oorlog ondenkbare samenstelling – rooms-rood als ‘brede basis’ – voortdurende kabinetcrises zou doen vermoeden. Die waren er ook wel, maar de nationale figuur Drees – ‘Drees vraagt uw vertrouwen’ – wist alle tegenstellingen steeds te overbruggen, al waren daar meerdere kabinetten voor nodig. Een spannend politiek experiment dat het land allesbehalve het predicaat ‘bijna stilstaande samenleving’ gaf.⁸³

Ook op het gebied van de kunsten was er het een en ander gaande, waardoor bezwaarlijk kon worden gesproken van een stilstaande samenleving. Zo verwierpen de beweging van de Vijftigers en de Cobra-groep ‘de gezapige conventies’ in literatuur respectievelijk de beeldende kunst.⁸⁴ En last but not least was er de jeugd, die op een tot dan toe onbekende manier van zich liet horen. Cineast Jan Vrijman schreef in 1955 over deze zogenoemde ‘lanterfantende nozems’, die zich aanvankelijk vooral op en rond de Amsterdamse Nieuwendijk

manifesteerden, een spraakmakend drieluik in *Vrij Nederland*.⁸⁵ Het 'nozendom' was eigenlijk tamelijk onschuldig en het hoorde misschien gewoon bij de tijd en vooral bij de stad waar dit het meest pregnant tot uitdrukking kwam. 'De ideeën en verwachtingen van de jongere generaties in de stad gingen soepel verbindingen aan met de milde vorm van anarchie die Amsterdam van oudsher kenmerkte.'⁸⁶

Tegen deze achtergrond moest de eerste naoorlogse burgemeester van Amsterdam zijn stad besturen. De dokterszoon Arnold Jan d'Ailly stond in een lange traditie: hij was weliswaar geboren in het Friese Franeker en opgegroeid in het Gelderse Doesburg, maar had in Amsterdam rechten gestudeerd en behoorde als directeur van De Nederlandsche Bank ontegenzeggelijk tot het Amsterdamse establishment. Bovendien had hij een voortreffelijke 'oorlogsgeschiedenis': hij had de gebroeders Van Hall geholpen bij de promessenvervalsing. Ook D'Ailly had, via zijn huwelijk met Anna Fritz, te maken gehad met aanzienlijk kapitaalverlies in de nasleep van de beurscrisis van 1929. Daardoor was de handelsfirma van zijn schoonvader failliet gegaan.⁸⁷

Stond de benoeming van D'Ailly enerzijds in een lange – of liever gezegd weer opgepakte – traditie burgemeesters te benoemen uit de voorname families van de hoofdstad, anderzijds was zijn benoeming ook een nouveauté: D'Ailly was lid van de PvdA, lid dus van een doorbraakpartij, waarmee de sociaaldemocraten konden aangeven serieus werk te willen maken van de vernieuwing van de politiek, te beginnen in de hoofdstad. De fractievoorzitter van de PvdA in de Tweede Kamer, Marinus van der Goes van Naters, eiste 'dat Amsterdam een sociaal-democratischen burgemeester krijgt'.⁸⁸

In de eis van Van der Goes van Naters zat een zekere politiek-bestuurlijke logica: de liberale Rotterdamse burgemeester Pieter Oud was zijn hele leven lid geweest van de Vrijzinnig-Democratische Bond, was vanaf 1946 korte tijd lid van de PvdA, maar stapte het jaar daarna al over naar de VVD. Hij kon onmogelijk gelden als overtuigd sociaaldemocraat. Den Haag was altijd een liberaal-confessioneel bolwerk geweest en was dat nog steeds.⁸⁹ Utrecht had een partijloze traditie.⁹⁰ Daarnaast zat er een getalsmatige logica in de benoeming

van een PvdA'er tot burgemeester van Amsterdam: na de communisten vormde de PvdA in 1946 de grootste fractie in de gemeenteraad, in stempercentage respectievelijk 32 (CPN) en 31 (PvdA) procent van de stemmen, elk vijftien zetels in de vijfenveertig zetels tellende gemeenteraad.⁹¹ Dat de communisten de burgemeesterspost van de hoofdstad in 1946 konden claimen was niet realistisch en gebeurde ook niet. Bleef over de een na grootste fractie in de raad, die van de PvdA. Vanaf de volgende gemeenteraadsverkiezingen in 1949 zou de PvdA tot 2014 onafgebroken de grootse fractie in de gemeenteraad vormen.

De nieuwe burgemeester behoorde weliswaar tot het establishment van de stad, maar bleek al snel ook een regent 'nieuwe stijl', een burgemeester als bruggenbouwer naar de nieuwe tijd, een man die uit de ivoren toren was gestapt waarin het stadsbestuur zich eeuwen had verschanst: niet een man *boven* het volk, maar *van* het volk. Een man die zich al spoedig ongekend populair maakte: klaverjassen met de Jordanezen, duiven melken onder de duivenmelkers bij De Vale Duif, en bezoeker van de beurs voor verzamelaars van lucifersmerken. 'Een burgervader van de vroege ochtend tot de late avond.'⁹² Naast een reputatie als bonhomme, gold hij als 'een redelijk voortvarend bestuurder', al kreeg hij geregeld het verwijt wel wat al te vaak op representatiereis in het buitenland te zijn en daardoor de burgemeesterszaken soms 'met de Franse slag' af te handelen.⁹³

Hoe populair hij bij de Amsterdammers ook was, in zijn ambtskostuum was hij gelijktijdig overduidelijk een vertegenwoordiger van de oude regentenklasse die koningen en koninginnen ontving als waren zij familie. De laatste burgemeester-regent zou hij niet zijn, maar hij was wel de laatste die de negentiende-eeuwse waardigheid van het burgemeestersambt uitdroeg: hij droeg bij officiële gelegenheden niet alleen de ambtsketen, maar ook het bij Koninklijk Besluit van 1852 voorgeschreven ambtskostuum: een zwart lakense rok met witte knopen, een staande degen en een driekantenhoed met zwarte liggende pluimen en oranje kokarde.⁹⁴ Over dit ambtskostuum zou Van Hall later zeggen: 'Als ik vroeger met mijn broers naar de burgemeester keek, zeiden wij: daar heb je hem in zijn apepakje. Het idee dat ik dat zou moeten dragen, dat kon ik niet. Daar had ik geen behoefte aan.'⁹⁵ Het ambtskostuum werd na D'Ailly door geen enkele

burgemeester meer gedragen. Pas per 1 januari 1994 werden ambtskostuums voor burgemeesters bij Koninklijk Besluit afgeschaft.⁹⁶

Het gemeentelijk leven werd in de jaren vijftig sterk bepaald door de wederopbouw en het idee de stad te willen opstoten in de vaart der volkeren, allereerst op het gebied van de woningbouw: de ene na de andere nieuwbouwwijk werd uit de grond gestampt. Vooral in het weidegebied tussen Amsterdam en Haarlem was die vooruitgang goed te bespeuren: nieuwbouwwijken kwamen op de tekentafel – of hadden er al sinds de jaren dertig gelegen – en werden gerealiseerd. Het Algemeen Uitbreidingsplan (AUP) van stedenbouwkundig ontwerper Cornelis van Eesteren, dat door de oorlog in plannenmakerij was blijven steken, werd in uitvoering genomen. Directe verlichting van de woningnood bracht het maar mondjesmaat, maar het begin was er en de wijken in de westelijke tuinsteden waren, ook door stijl en uitvoering ‘het paradepaardje van de wederopbouw, [...] niet minder dan een droom die uitkwam. Alle idealen op het gebied van de volkshuisvesting werden hier verwezenlijkt.’⁹⁷

Niettemin vierde de emigratie naar andere werelddelen hoogtij, niet alleen vanwege de woningnood, maar ook vanwege het dreigend militair conflict tussen Oost en West dat, zo vreesden velen, zich vroeg of laat op Europees grondgebied zou afspelen. Die angst bracht velen ertoe de stoomboot naar de Nieuwe Wereld te nemen. Maar ook aan de andere kant van de oceaan was het niet per se veilig. Arnold d’Ailly’s dienstbode Jopie Bloothoofd-Kraan emigreerde, maar schreef haar vroegere baas: ‘We verlangen erg naar Mokum. We hebben er geen spijt van dat we uit dat beroerde huis zijn weggegaan, [...] maar ik geloof wel dat u ons over een jaartje of vijf terug zult zien, want er zijn aan het leven in Amerika ook nadelen verbonden. Iedere avond staat er één en vaak twee moorden in de krant.’⁹⁸

Maar met de woningbouw alleen was men er nog lang niet: wegen werden aangelegd of verbreed, onder meer door het Holland Festival kregen de kunsten een impuls en de haven moest de stad verder opstoten in de vaart der volkeren. De koker met grote infrastructurale (regionale) plannen en projecten zat boordevol: tunnels onder het IJ, een uitbreiding van Schiphol, een nieuw stadhuis. Aan plannen geen gebrek, waarbij de discussie steeds was of de stad haar museale,

historische karakter zou moeten behouden of moest uitgroeien tot een wereldstad met allure, kosmopolitische boulevards en avenues en een 'city' waar het grote geld zou worden verdiend.

In die discussie maakte politiecommissaris Hendrik Kaasjager het wel het bontst: zijn grachtendempingsplan, waarvoor een groot aantal binnenstadgrachten gedempt zou worden ten behoeve van het autoverkeer, bracht grote beroering teweeg, waarbij modernisten en heemschutters elkaar de maat namen via de media. Zo meldde *Het Vrije Volk* dat de krant zelf gratis toegankelijke rondvaartboten door de stad zou laten varen om Amsterdammers hun binnenstad te laten zien 'als protest tegen een plan dat een aantal grachten met demping bedreigt'.⁹⁹ De strijd werd uiteindelijk in het voordeel van de heemschutters beslecht: het plan ging de la in. Gijs van Hall kwam er later bij zijn aantreden als burgemeester nog eenmaal op terug. 'Geen enkele geboren Amsterdammer kan het over zijn hart verkrijgen om door dempen of doorbraken de binnenstad te vernielen. Natuurlijk stelt het verkeer zijn eisen. Misschien zullen wij tot radicale oplossingen moeten besluiten. Maar niet ten koste van de binnenstad.'¹⁰⁰ Daarmee was het laatste woord over de grachtendemping wel gezegd.

Het vooroorlogse wethouderssocialisme met sterke wethouders als Wibaut – 'Wie bouwt? Wibaut!' – en De Miranda, beleefde in de jaren vijftig een revival: opnieuw stonden er standvastige en daadkrachtige wethouders aan het roer die van besturen wisten en plannen ten uitvoer brachten: PvdA-wethouders als Jonas van der Velde en Goos van 't Hull (beiden stadsontwikkeling en publieke werken), Rob van den Bergh (volkshuisvesting) en Ab de Roos (onderwijs, jeugd, sport en kunst). De laatste, die bij vier gemeenteraadsverkiezingen lijsttrekker was van de PvdA, fungeerde daarbij als schakel tussen de partij en D'Ailly, die na een kortstondig lidmaatschap van de PvdA partijloos door het burgemeestersleven ging. Coming man in de gemeenteraad was directeur Joop den Uyl van de Wiardi Beckman Stichting, het wetenschappelijk bureau van de PvdA.

Te midden van de betrekkelijke rust dreigde halverwege de jaren vijftig toch een bestuurlijke rel uit te breken. Op het Prinsenhof – en ook al snel daarbuiten – ontstond kwaadsprekerij over burgemeester D'Ailly: hij zou er een geheime liefde op na houden. Geregeld

werd hij op ongebruikelijke momenten gesignaleerd bij het huis van Gisèle van Waterschoot van der Gracht, een beeldend kunstenaar van Nederlands-Oostenrijkse komaf. De roddels bleken al snel op waarheid te berusten: de burgemeester had een buitenechtelijke verhouding. Een onverkwikkelijke zaak, meende tien jaar later nog de voorzitter van het Nederlands Genootschap van Burgemeesters Hans Kolfshoten, die een slecht burgemeestershuwelijk weinig tactvol in de schoenen schoof van de burgemeestersvrouw. 'Haar huwelijk gaat niet alleen hun beiden aan, maar is een zaak van openbaar belang. Het moet de onbesprokenheid hebben van hen, die vaak besproken worden. De genegenheid van de burgemeester voor zijn ingezetenen, zijn image als burgervader, moet zijn apotheose vinden in de genegenheid, die hij koestert voor zijn vrouw. Het in stand houden en nog doen groeien van die genegenheid behoort bij uitstek tot het domein van de vrouw.'¹⁰¹ Het ging voor Anna d'Ailly-Fritz en haar man Arnold niet op: hij scheidde van haar en zou later trouwen met Van Waterschoot van der Gracht.¹⁰²

In september 1956 diende D'Ailly plotseling zijn ontslag in als burgemeester, twee jaar voor het einde van zijn tweede ambtstermijn. Zoals er was geroddeld over zijn verhouding met Van Waterschoot van der Gracht, zo werd er ook geroddeld over de reden van zijn vertrek: Juliana zou zo'n echtbreker niet meer de hand hebben willen schudden. Het bleven roddels en of er echt een 'handschud-affaire' heeft bestaan die tot het vroegtijdig terugtreden van D'Ailly leidde, is onbekend, al lijkt het wel aannemelijk dat een dergelijke kwestie in hofkringen niet goed viel.

Toch waren er vermoedelijk ook andere redenen voor D'Ailly om te vertrekken. In het politiek bedrijf had hij zich eigenlijk nooit thuis gevoeld. Zijn bestuursstijl viel bij de burgerij weliswaar goed, maar zowel partijpolitiek als bestuurlijk verkeerde hij in een lastige positie: hij vond zichzelf weinig geschikt voor het politieke bedrijf en voor de partijpolitiek in het algemeen. Van de PvdA was hij alleen maar lid geworden omdat hij voor een politieke carrière nu eenmaal 'een desk' nodig had, want 'in beginsel ligt het partijwezen mij niet'.¹⁰³ Al snel na zijn ambtsaanvaarding had hij het lidmaatschap van de partij opgezegd.¹⁰⁴

Naast het ontbreken van een politiek tehuis boterde het niet erg

tussen D'Ailly en het provinciebestuur van Noord-Holland. De bestuursstijl van D'Ailly – met een overdaad aan representatie – viel in Haarlem niet in goede aarde. Ter plekke werden de kasboeken van de Noord-Hollandse gemeenten gecontroleerd, waarbij was geconstateerd dat D'Ailly wist wat declareren was. Het kostte hem de goede relatie met het College van Gedeputeerde Staten, in het bijzonder met commissaris van de Koningin De Vos van Steenwijk, die hem er geregeld op wees dat zijn declaratiegedrag de toets der kritiek niet kon doorstaan. 'Voor de laatste maal,' schreef de commissaris, 'wil ik u erop wijzen dat uw opvatting er nog steeds volkomen naast zit. Gedeputeerde Staten is er na veel moeite in geslaagd bij het nazien van de rekeningen over 1948, 1949 en 1950 te constateren dat de u uitbetaalde ambtstoelage niet voor het bestemde doel werd gebruikt.'¹⁰⁵ Eerder al had de commissaris hem laten weten 'dat ge, te beginnen met het lopende jaar 1954, bepaalde uitgaven die geacht kunnen worden uit de ambtstoelage te worden bestreden, niet meer zult declareren.'¹⁰⁶

Zijn declaratiegedrag kwam volgens D'Ailly zelf voort uit het veel te lage salaris van 25.000 gulden dat hij genoot. Daar kwam weliswaar nog een vaste ambtstoelage overheen, maar dat was lang niet genoeg voor alle (representatieve) verplichtingen die hij had. Dat zijn declaraties het vaste bedrag van de ambtstoelage steeds hadden overschreden was in zijn ogen logisch. 'Alle toeslagen heb ik steeds beschouwd als correcties op mijn salaris. Alles tezamen komt mijn huidige salaris nauwelijks uit boven de helft van hetgeen ik als directeur van De Nederlandsche Bank verdiende. Ik moge hierbij opmerken, dat uit het uiterst bescheiden kapitaal van dertigduizend dat ik geleidelijk had gevormd, elk jaar van mijn burgemeesterschap een deel moest worden bijgepast. Eigen vermogen, waaruit ik deze uiterst kostbare functie kan financieren, bezit ik dus niet.' Al eerder had hij daarom overwogen 'in het particuliere leven een functie te zoeken waaraan minder verplichtingen zijn verbonden.'¹⁰⁷ Met deze klacht in het achterhoofd verliet D'Ailly op 1 januari 1957 de gemeentelijke dienst en keerde terug naar het bankwezen, waar de verdiensten zo veel hoger lagen: hij werd directeur van de Nationale Herstelbank. Het provinciebestuur kon op zoek gaan naar een nieuwe burgemeester voor de hoofdstad.

Gijs van Hall was een van de eersten geweest die hadden vernomen dat de zittende burgemeester bij Juliana om ontslag had gevraagd: in september 1956 nam D'Ailly na afloop van een vergadering van het curatorium van de UvA, waarin beiden zitting hadden, bankdirecteur Van Hall apart en stelde hem op de hoogte van zijn ontslagaanvraag. Van Hall herinnerde zich later dat D'Ailly hem gezegd had in de loop van zijn burgemeesterschap 'hoe langer hoe meer tegenstanders, zowel in als buiten de gemeenteraad' te zijn tegengekomen en het derhalve verstandig te vinden zijn ontslag in te dienen, zodat een nieuwe, frisse kracht 'met een schone lei' het burgemeesterschap ter hand kon nemen.¹⁰⁸

Zowel in Haarlem als in Den Haag werd in de weken daarna achter de schermen druk overleg gevoerd over de opvolging van D'Ailly. De burgemeester was (en is) in eerste aanleg geen partijpolitiek figuur, maar in de praktijk was het meestal anders: rond diens benoeming speelde zich – vooral in de grote steden – een geheimzinnig steekspel af in de achterkamertjes van de partijpolitiek, waarbij zowel de gemeente, de provincie als het kabinet, een rol speelde.

Voorafgaand aan het opstellen van een profiel voor de nieuwe burgemeester vroeg de minister van Binnenlandse Zaken, de KVP'er Teun Struycken, advies aan commissaris van de Koningin in Noord-Holland, de PvdA'er Max Prinsen, die een voordracht aan het kabinet zou doen. Prinsen suggereerde de minister op een heel ander type burgemeester aan te koersen dan D'Ailly was geweest:

De heer D'Ailly heeft het burgemeesterlijk ambt met bijzondere charme vervuld. Hij bezit op meesterlijke wijze de gave der welsprekendheid en weet à l'improviste bij de meest verschillende gelegenheden op verdienstelijke wijze het woord te voeren. Helaas is het accent iets te sterk op de representatie komen te liggen en heeft daardoor het stadsbestuur soms iets te weinig de zorgvuldige aandacht gehad.¹⁰⁹

Er werd dus gezocht naar een technocraat, iemand die op de hoogte was van de bestuurlijke regels, procedures en gewoontes en die ook

met precisie volgde en uitvoerde. Het zorgvuldig besturen moest de volle aandacht krijgen, representatie leek van ondergeschikt belang. Flexibiliteit, creativiteit en het vermogen tot improvisatie werden ook niet expliciet gevraagd. En juist daarop zou het de komende jaren zo aankomen, maar dat wist toen nog niemand.

De amice-briefjes met suggesties circuleerden al snel volop. De Amsterdamse hoogleraar en oud-senator van de PvdA Nico Donkersloot liet de naam van Gijs van Hall vallen in een amice-briefje aan Struycken maar, zo meende hij, Van Hall zou 'om reden van gezondheid zeer waarschijnlijk niet beschikbaar zijn en misschien ook niet ten volle over de gewenste robuustheid beschikken'. De beste kandidaat was volgens Donkersloot Wim Schokking, oud-wethouder en lid van de Raad van State. 'Een harde werker van verstandig inzicht, enthousiasme, betrouwbaarheid en sterk sociaal voelend karakter, soepel en met elan, met bestuurservaring, organisatietalent, beste staat van dienst in de oorlog en ras-Amsterdammer.'¹¹⁰

De minister zelf had ondertussen een aanbod gedaan aan de Amsterdammer en Europeaan Max Kohnstamm, voormalig particulier secretaris van Wilhelmina. Kohnstamm had zich verbonden aan allerlei net opgerichte Europese instituties en bedankte daarom 'voor het vererende aanbod': hij wilde zijn werk voor de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal voortzetten, al was zijn besluit om niet op het aanbod in te gaan 'niet lichtvaardig tot stand gekomen.'¹¹¹ In het geruchtencircuit kwam het Gijs van Hall ter ore dat ook zijn naam werd genoemd als potentieel kandidaat. Hij bleef er vooralsnog nuchter onder en nam de geruchten 'met een greintje zout'; hij voelde er bovendien niets voor zijn baan bij Labouchere op te geven voor het burgemeesterschap, althans zo herinnerde hij het zich later.¹¹² In werkelijkheid kwam het burgemeesterschap vermoedelijk als geroepen: hij kon meehelpen en verder vormgeven aan de opbouw van Nederland, in het bijzonder Amsterdam, het ambt voldeed aan de hoge verwachtingen van Emma omtrent haar mans carrière en zijn bankcarrière leek op een dood spoor beland. Bovendien kon op deze manier de bestuurlijke familietraditie worden voortgezet. Waarom zo'n mooie kans laten lopen?

In het provinciehuis van Noord-Holland werd intussen rustig doorgewerkt aan een benoeming voor de hoofdstad. Prinsen had

een lijst opgesteld met mogelijke kandidaten. Ook daar stond Max Kohnstamm op – ‘naar wie mijn voorkeur uit zou zijn gegaan’ – maar Prinsen had nog meer ijzers in het vuur. Op zijn lijstje stonden onder meer de oud-ministers Piet Lieftinck en Dirk Stikker, de oud-burgemeester van Zwolle en diplomaat Maurits van Karnebeek, thesaurier-generaal Emiel van Lennep, Bijenkorf-topman Gerrit van der Wal, de griffier van de Eerste Kamer jonkheer Joan Röell, de Amsterdamse hoogleraar Pieter Kuin en topambtenaar en Tweede Kamerlid Connie Patijn. Ook een aantal zittende wethouders passeerde de revue, maar zij bleken ‘ten dele niet beschikbaar, ten dele niet geschikt’. Ook burgemeesters van provinciesteden als Dordrecht en Zaandam stonden op het lijstje. ‘Maar zij missen de kwaliteit om op te treden als burgemeester van de hoofdstad of hebben onvoldoende binding met Amsterdam.’¹¹³

Het was eigenlijk geen sterk en realistisch lijstje dat op het provinciehuis circuleerde. Piet Lieftinck was weliswaar PvdA-lid, maar als oud-CHU’er toch minder geschikt voor de hoofdstad. Hij had bovendien net een baan geaccepteerd als topman bij de Wereldbank en het IMF. Ambassadeur Dirk Stikker had als oud-Kamerlid en oud-minister een prachtig cv, maar was van de verkeerde partij, namelijk de VVD. Maurits van Karnebeek was ten eerste liberaal en ten tweede zat er een besmet randje aan: hij was juist in de oorlogsjaren burgemeester van de provinciestad Zwolle geweest. Emiel van Lennep kwam weliswaar uit een Amsterdamse bankiersfamilie, maar was lid van de CHU en dus niet gewenst. Het profiel van Gerrit van der Wal, directeur van een warenhuis, leek wat al te magertjes voor een dergelijke zware publieke functie. Joan Röell was lid van de CHU en dus ook niet gewenst. Hoogleraar en econoom Pieter Kuin vervulde vele adviseurschappen en was bovendien lid van de PvdA, maar al te veel binding met Amsterdam had hij niet. PvdA-Kamerlid en kamerheer van de koningin Connie Patijn was zo Haags als het maar zijn kon.¹¹⁴

Het had er alle schijn van dat partijgenoot Max Prinsen aanstuurde op Gijs van Hall: PvdA’er met een liberale achtergrond uit een vooraanstaande familie waar ook het liberale volksdeel tevreden mee kon zijn, bankier en dus kennis van financiën, een fantastisch verzetsverleden en Amsterdammer in hart en nieren. Gijs van Hall leek de gedroomde kandidaat, maar alleen Van Hall voordragen bij

het kabinet was uitgesloten; er moest wat te kiezen zijn. De van oorsprong christelijk-historische statisticus en jurist Philip Idenburg (PvdA) werd aan de naam van Van Hall toegevoegd. Idenburg leek eerder een excuus-kandidaat dan een serieuze kanshebber: zijn werkervaring was tamelijk irrelevant – hij verrichtte statistisch onderzoek in het onderwijsveld – en was directeur-generaal voor de statistiek. Hij was verzwagerd met de eerder genoemde weigerachtige favoriet Max Kohnstamm en maakte dus vanwege zijn huwelijk en de daaraan verbonden netwerken deel uit van de politiek-bestuurlijke vijver waarin werd gevist.¹¹⁵ Maar volgens Prinsen miste Idenburg ‘de zeer gewenste binding met het Amsterdamse bedrijfsleven’. Ook aan Van Hall kleefde overigens een nadeel: Prinsen had hem ‘gaarne iets meer blijmoedige activiteit eigen gezien’.¹¹⁶ Niettemin kwamen de twee Leidse juristen – ook de iets oudere Idenburg had in Leiden gestudeerd – op de voordracht, met het verzoek aan het kabinet een keuze te maken. Op 24 december 1956 was er nog één ministerraadvergadering. Daar zou de keuze moeten worden gemaakt.